

Abbasîlerin İlk Asrında Frank Krallığı İle İlişkiler

Relations with the Frank Kingdom in The First Century of the Abbasids

Taner YILDIRIM*

Öz

İslam dünyasında fetihler dönemi ile başlayan ve Miladî XI. asırdan itibaren artarak devam eden ilişkilere rağmen, Franklar'ın tarihine çok fazla ilgi duyulmamıştır. Bu nedenle batı Avrupa tarihine ve dolayısı ile Franklar'a dair Müslüman tarihçilerinin ve coğrafyacılarının eserlerinde kayda değer bir bilgi bulmak neredeyse imkânsızdır. Bilgiler daha ziyade Grekçe eserlerden yapılan tercümelemler ile sınırlı kalmıştır. Frank Kralı Büyük Karl (Şarlman), Endülüs'ten (İspanya) gelecek tehlikeye karşı gerekli tedbirleri aldıktan sonra, Endülüs Emevîleri'nin doğudaki rakibi Abbasiler'e yaklaşmanın yollarını aradı. Bu kapsamda başlayan ilişkiler Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd ile iyi dostluk ilişkileri geliştirilmesi ile devam ettirildi. Çalışmamızda kendi döneminin iki kudretli devleti arasında yaşanan ilişkileri ele almaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Abbâsîler, Franklar, Hârûnürreşîd, Şarlman.

Abstract

Despite the relations that started with the period of conquests in the Islamic world and continued increasingly from the 11th century onwards, there was not much interest in the history of the Franks. For this reason, it is almost impossible to find any significant information on the history of western Europe, and thus the Franks, in the works of Muslim historians and geographers. Rather, the information was limited to translations from Greek works. After taking the necessary precautions against the danger from Andalusia (Spain), King of the Franks, Charles the Great (Charlemagne),

* Doç. Dr.; Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü;
taneryildirim@firat.edu.tr; Orcid no: 0000-0002-6532-2786

sought ways to approach the Abbasids, the rival of the Andalusian Umayyads in the east. The relations that started in this context were continued with the development of good friendship relations with the Abbasid caliph Harunürreşid. In our study, we will try to deal with the relations between the two mighty states of their time.

Keywords: Abbasids, Franks, Harunurreshid, Charlemagne.

GİRİŞ

İnsanların bir araya toplanmasına vesile olan besin, savunma ve değiş-tokuş¹ yani ticârî ilişkiler hiç şüphesiz devletlerin birbirleri ile olan münasebetlerinde de en etkili amiller arasında yer almaktadırlar. Toplulukları ve devletleri bir araya getiren ticâretin şekillendirdiği münasebetlerden biri de Abbâsî devleti ile Franklar arasında yaşanmıştır. Abbâsîler ile Frank Krallığı (Fransa) arasında yürütülen ilişkilere dair İslam tarihi kaynaklarında pek fazla bilgi mevcut değildir. Her iki devlet arasında ki ilişkilerin detaylı olarak ele alındığı kaynaklar daha ziyade Latin kaynaklarıdır. Özellikle Frank kraliyet haberleri, Şarلمان (Charlemagne) Leinhard'ın biyografisi ve Keşiş St. Julies tarafından yazılan notlar bu ilişkilere dair bilgilerin yer aldığı başlıca kaynaklar olmuştur.²

Fransa ile Abbâsî devleti arasındaki ilk ilişkiler, Halife Ebû Cafer el-Mansûr (754-775/ H. 136-158) ile çağdaşı Kral III. Kısa Pippin (M.751-768/H. 133-151) arasında gerçekleşti. Aralarındaki ilk münasebet ise Kral III. Kısa Pippin tarafından Miladî 765 /H. 149 yılında Bağdat'a gönderilen elçilik heyeti sayesinde kuruldu. Bu elçilik heyeti 3 yıl Bağdat'ta kalmıştır. İade-i ziyaret amacı ile Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr, birçok hediye ile birlikte Kral III. Pippin'e bir elçilik heyeti göndermiştir. Tarihi kaynaklar, bu heyetin misyonu veya halife ile yaptığı görüşmelerden ne sonuç elde ettiğinden bahsetmemektedirler. Ancak Frank Kralının el-Mansûr'un elçilerine sıcaklık ve cömertlikle karşılık verdiğini ve kışı Metz şehrinde geçirmeleri için konaklama yerleri hazırlattığı kaydedilmektedir. Ayrıca Sils kentinde 10 Nisan 768 tarihinde kralla resmi

¹ Nikita Elisseeff, "Fiziki Plan", *İslam Şebri* (Ed., R.B. Serjant, çev., E. Topçugil), İstanbul, 1992, s. 124.

² Abdülaziz Dûrî, *el-Asru'l-Abbâsîyyu'l-Ervel*, Beyrut, 2009, s. 154.

görüşme için bir tarih belirlendi.³ Sils'te, Abbâsî Halifesi'nin hediyelerini Frank Kralına resmen sunacak olan elçilik heyetine, büyük bir karşılama töreni düzenlendi. Daha sonra Kral, Abbâsî elçilerine ve bizzat halifeye götürülmek üzere hediyeler hazırlanmasını emrederek iyi niyet gösterisinde bulundu. Halife Mehdî- Billâh (775-785/ H. 158-169) da başa geçtiğinde babasının politikasını takip ederek Franklarla diplomatik ilişkileri sürdürerek daha da geliştirmeye gayret etti.⁴ Mehdî-Billâh'ın ardından başa geçen halife Hârûnürreşîd (786-809/ H. 170-195) döneminde ise Franklar ile ilişkiler oldukça hızlı bir ivme yakalayıp daha geniş bir boyut kazandı.

1- Abbâsîler ile Frank Krallığı Arasındaki Ticari İlişkiler

Fransa, eski dönemlerden itibaren ya Arap topraklarına has ürünlerin yahut da Arap memleketlerinden geçip gelen birçok ürünün Avrupa'ya taşınmasında önemli bir role sahipti. Fransa'nın ithal ettiği ürünler arasında daha ziyade karanfil, sümbül, karabiber ve tarçın gibi baharat çeşitlerinin yanı sıra hurma ve kâğıt yer alıyordu. Milâdî II./VIII. yüzyılda, Asya'dan ve Afrika'dan gelen ürünler deniz yolculuğu ile Rhône nehrinin denize döküldüğü noktaya ulaştırılıyor ve buradan da Avrupa'nın çeşitli merkezlerine naklediliyordu. Bu dönemde Avrupa'nın en çok ithal ettiği ürünler arasında olan baharat, şüphesiz ilk sırada yer alıyordu. Öyle ki Fransa kralları bu ürünlerin ithali konusunda bütün tüccarları teşvik etmekteydiler. Çünkü içecekler ve şekerleme ürünleri gibi gıda sektörünün yanı sıra ilaç sanayisi bakımından da önemli bir ürün olan baharat, büyük kârlar getiren bir ticâret malı olması hasebiyle de, oldukça değerliydi. Özellikle VIII. ve IX. yüzyıllarda Cermen kökenli Karolenj hanedanı üyesi krallar tarafından yönetilen Fransa'da, baharatın daha çok kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki bu yüzyıllarda Avrupa'nın birçok yerinde küresel ticâret canlanmış⁵ ve Avrupa'nın dışarıdan ihraç etmiş olduğu bu baharatlar; ya yemekleri lezzetlendirmek ya şaraplara bir koku vermek için yahut da ilaç terkiplerinde kullanılıyordu. Fiyatlarının çok pahalı olmasına rağmen birçok kimse, özellikle de kilise mensupları onları arıyorlar, doktorlar da ilaçlarına, daha kuvvetli olsun diye bu baharatlardan

³ Şakib Arslan, *Târîhu Gazavatil- Arab fi Fransa ve Suvisre ve İtalya ve Cezaî'r-Babri'l-Mutanassıt*, Beyrut, 1933, s.119. Majid Kadduri, *el-Sullatu'l-Diplomasıyye Beyne Hârûnür'Reşîd ve Şarلمان*, Bağdat, 1939, s.16.

⁴ İbrahim Ahmet el-Adevi, *es-Sefaratu'l-İslamiyye*, Kahire, 1957, s. 93. Andre Chloe, *Hârûnür'reşîd*, Trc. Muhammad al-Rizki, 1994, s. 153.

⁵ Muammer Gül, *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, İstanbul, 2009, s. 80.

katıyorlardı⁶. Avrupa'nın okyanus ötesine açıldığı XVI. yüzyılda bile en aranan ürün olan karabiber, Braudel tarafından "kitlese bir ticârete konu olan yegâne mal" olarak vasıflandırılmaktadır⁷.

Fransa ile Abbâsî devleti arasındaki ilişkiler özellikle Şarlman dönemine (768-814) gelindiğinde hızlı bir ivme kazandı. Şarlman'ın, günümüz Fransa'sı başta olmak üzere, Almanya, Belçika, Lüksemburg, İtalya ve Hollanda'yı kapsayan geniş İmparatorluk sınırları içerisinde sağladığı inzibat ve asayiş, genel refahın artmasında etkili olduğu gibi ticâretin gelişmesini de teşvik etti. Her ne kadar Şarlman'ın kendisi lüks yaşamdan uzak durmuş olsa da, ticâretin sağladığı güzel şeylerin kıymetini takdir ediyordu⁸. Bununla ilgili olarak Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd'e gönderdiği mektubunda; iki imparatorluğun denizle birbirinden ayrılmış olmasından dolayı üzüldüğünü, çünkü bu yüzden Yunanlılarla (Bizans) birlikte doğunun zenginliklerine sahip olamadıklarını belirtiyordu. Aynı zamanda Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd'e elçi gönderen⁹ ilk batılı hükümdar unvanına sahip olan Şarlman'ın bu girişimi, halife tarafından memnuniyetle karşılanarak çeşitli hediyelerle taltif edildi. Halifenin, Şarlman'a gönderdiği bu armağanlar arasında; Nadir hayvanlar, (fil, maymun), makineli eşyalar, musiki aletleri, avizeler, ipekli kumaşlar, perdeli çadırlar, ilaçlar, baharat ve güzel kokular yer alıyordu. Bunun akabinde her iki devlet arasında karşılıklı saygıya dayanan dostça ilişkiler gelişmeye başladı. Bu sıralarda Şarlman İspanya'daki Müslümanlara (Endülüs Emevîleri) karşı harp halindeydi. Ancak bu durum aralarındaki ilişkilere soğukluk katmak şöyle dursun, Bağdat'taki halifeye göre İspanya'daki Arapların başı bir asi olduğundan, dostluklarını kuvvetlendirmiş oldu. Şarlman'ın halifeye göndermiş olduğu elçilerin görevi ikili ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra, Kudüs'teki kutsal makamların korunmalarını ve hacıların güven içinde seyahat edebilmeleri amacını da gütmekteydi. Çünkü Şarlman İmparator olduğu günden itibaren kendisini tüm Hıristiyan âleminin başı sayıyor ve bu yetkilerle Doğu Hıristiyanları ve hacıları

⁶ W. Heyd; *Yakın Doğu Ticaret Tarihi* (çev. Enver Ziya Karal), Ankara, 2000, s. 98; Hüseyin Ali Mısıri; *Ticâretü'l-İrak fî'l-'Asri'l-'Abbâsî*, İskenderiyye, 1982, s. 334.

⁷ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (trc. M. Ali Kılıçbay), c. I, İstanbul, 1989, s. 368.

⁸ Heyd, *a.g.e.*, s. 99.

⁹ Karl Brockelmann; *Taribu's-Şuubi'l-İslamiyye*, Beyrut, 1973, s. 94-95.

ile de ilgileniyordu¹⁰. Nitekim Şarlıman, Hârûnürreşîd ile kurduğu dostluk sayesinde; Kudüs'e hac için gelen Hıristiyanlar için konaklayacak mekanlar ve kütüphane yaptırma izni almıştı.¹¹

Çeşitli bahanelerle kendi ülkesi ile doğu arasında direkt bir bağlantı sağlamak isteyen Şarlıman, Bizans'ın denetiminden ve Venedikli tüccarların aracılığından kurtulmak istiyordu. Bu kapsamda bizzat kendisinin seçerek Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd'e gönderdiği çeşitli renklerdeki Frise kumaşlar, nadir bulunduğundan; doğuda hem oldukça pahalı hem de çok büyük ilgi görüyordu. Bu kumaşları halife sarayına tanıtıp kabul ettiren Şarlıman, böylece Fransız ürünlerinin doğu pazarlarına girmesini ve rağbet görmesini sağladı¹². Çünkü sekizinci yüzyılda Akdeniz'deki güç dengesini elinde bulunduran Bizans, batıdan-doğuya yönelen veya tam tersi şekilde yürütülen bütün ticarî faaliyetleri kendi kontrolünde bulunduruyor ve bu işten oldukça büyük kâr elde ediyordu¹³. Bizans'ın ticâret üzerinde koyduğu sıkı denetim ve bu işten sağladığı kazanç'tan rahatsız olan Şarlıman, 202/817 yılında harekete geçti. Zira o, ticâretin ekonomi üzerinde ne derece etkili olduğunun farkındaydı. Bu yüzden de kurduğu güçlü donanmasıyla Adriyatik'te ilerleyerek başta Dalmaçya kıyıları olmak üzere, Mayorka, Sardunya ve Güney İtalya'ya kadar birtakım seferler düzenledi. Vatikan'ın desteğini de arkasına alan Şarlıman, siyâsî açıdan da Bizans'a karşı oldukça önemli bir güç elde etmiş oldu. Tüm çabası, doğu'dan gelen ürünlerin İstanbul'a uğramaksızın direkt olarak Fransa'ya ulaşmasını sağlamak olan Şarlıman, böylece doğu pazarlarına daha yakın olacağını düşünüyordu¹⁴. Nitekim bu dönemde Fransa başta olmak üzere İspanya ve İtalya gibi Avrupa'nın başlıca devletlerinin tacirleri özellikle kendi bölgelerinin ihtiyaç duyduğu ürünlerin önemli bir kısmını Mısır üzerinden temin etmekteydiler¹⁵.

¹⁰ Heyd, *a.g.e.*, s. 99.

¹¹ Casim Avcı, "Kudüs", *DİA*, c. XXVI, İstanbul, 2002, s. 327-329.

¹² Heyd, *a.g.e.*, s. 100.

¹³ Mısırî, *a.g.e.*, s. 338-339.

¹⁴ Archibald R. Lewis; *Naval Power And Trade In The Mediterranean: A.D. 500-1100*, New Jersey, 1951, s. 166, 167, 182.

¹⁵ Nihal Şahin Utku.; *Kızıldeniz'de Denizcilik, Ticaret ve Yerleşim (VII. – XI Yüzyullar)*, Doktora Çalışması, İstanbul, 2005, s. 407.

Şarlman döneminde özellikle Rhône (Ren) ve Tuna nehirleri ticarî ulaşım sektöründe oldukça büyük bir önem kazandı. Yine bunun yanı sıra Metz, Magde Burg, Erfurt, Nuremberg, Ratisbon gibi şehirler de önemli birer ticarî merkez olarak ön plana çıktılar. Ayrıca bu şehirlerin yanı sıra Provens ve Sebtemania bölgeleri ile Nims, Maguelonne, Narbonne, Montpellier ve Arles¹⁶ gibi birtakım şehirler ise doğuya doğru sefer yapacak tacirlerin başlıca hareket merkezleriydi¹⁷.

Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd ile Şarlman arasında gelişen dostluk ilişkileri, doğu ve batı arasında yürütülen ticârete hızlı bir ivme kazandırdığı gibi, ticarî yollar üzerinde bulunan birçok şehrin de gelişmesine katkı sağladı. Bununla ilgili olarak Heyd, Kudüs patriğinin Milâdî 183/799 yılında şehir ve makamlar üzerinde İmparatorun koruma hakkını resmen tanıdığını ve bir zaman sonra da halife'nin memleketin hükümdarı sıfatıyla bu hakkı İmparatora (Şarlman) verdiğini kaydetmektedir. Şarlman'ın bu kadar uzak bir memlekette kendine ait bir donanması olmadan nasıl olup da böyle bir hak elde etmiş olması pekte anlaşılır değildir. Şarlman'ın kuvvet ve kudretinin yanı sıra Abbâsî halifesi ile olan iyi ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan Müslümanlar, ister istemez ona saygı duyuyorlardı. Bu ise gerek Hıristiyan hacılara gerekse Avrupalı tacirlere olumlu bir şekilde yansiyordu. İmparator, kendisine verilen imtiyazlar sayesinde, Kudüs'teki hacılar ve batılı tüccarlar için özel bir hastane yaptırarak, bu hastanenin tam karşısına ise Avrupalı tacirlerin rahatça alışverişlerini gerçekleştirebilecekleri bir pazar kurdu. Bu pazara gelen her tüccar, yılda iki altın karşılığı ürününü getirip teşhir etmekte ve satmakta serbestti. Zengin ipekli ve yünlü kumaşların yanı sıra, tarçın, karabiber, tıbbi bitkiler ile daha birçok emtianın yer aldığı bu çarşıda, farklı bölgelerden çok sayıda tüccar bir araya gelmekteydi¹⁸.

Şarlman'ın İslam topraklarına gönderdiği büyük kabileler ya ticâret ya da hac maksadıyla bu toprakları ziyaret etmekteydiler. Fransa topraklarından doğuya doğru yürütülen ticarî faaliyetlerde asıl etkin rol oynayan tüccar taifesi ise Razaniye/Raddaniye¹⁹ Yahudileriydi. Deniz tüccarları olarak ta bilinen bu

¹⁶ Arles; Rhône nehri yoluyla, Narbonne; Aude nehri yoluyla, Montpellier ise Lattes limanı ve daha sonrada Aude Mortes yolu ile deniz sahilindeki şehirlerle bağlantı kuruyordu. Heyd, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁷ Mısırî, *a.g.e.*, s. 340; Heyd, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁸ Heyd, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁹ Diğer bir tabirle “Deniz tüccarları” 9. Asırda Provens Yahudilerine verilen addır. Bunlar hadım, cariye ve köleler yanında kunduz, sansar ve diğer kürk türleriyle beraber Fransa'dan

gurubu genellikle Fransa'nın Provens bölgesinde yaşayan Yahudiler oluşturuyordu. Sadece ticâret ile yaşadıkları için bunlar özellikle ticâret şehirlerinde toplanıyorlar ve bu konuda Suriyelilerin yanında anılıyorlardı. Narbonne, Marsilya, Arles, Cenova, Napoli, Palermo... gibi şehirler ise tercih ettikleri başlıca merkezlerdi²⁰. Şarلمان döneminde doğu ile batı ticâretinin gelişmesinde önemli rolleri olan Yahudi tüccarlar, ticarî anlamda hiçbir baskı ile karşılaşmadıklarından, ticâretin yanı sıra para ve finans işlerinden de büyük kâr elde ediyorlardı²¹. Bunlar; hadım, cariyeye ve kölelerin yanı sıra kunduz, sansar ve diğer kürk çeşitleriyle beraber Fransa'dan gemilere binerek Akdeniz'i geçtikten sonra Mısır'ın el-Faramâ şehrine ulaşırlardı. Burada mallarını develere yükleyerek, Kızıldeniz'e ulaşınca kadar (Suveyş berzahını beş günde geçerlerdi) yürümek mecburiyetindeydiler. Daha sonra gemilere binip Mekke ve Medine ile irtibatlı limanlara uğrayıp, buradan da Basra Körfezi'ne, Hindistan ve Çin'e doğru yol alırlardı. Bazen ise karayolu ile Antakya'dan geçerek Fırat'a varırlar ve Fırat'ın yatağını Bağdat'a kadar izlerlerdi. Oradan da Dicle nehri ve Basra Körfezi ile Hind Okyanusu'na açılırlardı. Fakat Yahudilerin izledikleri yol her ne olursa olsun, asıl gayeleri Sind nehri ağızlarına, Hindistan'a ve sonra da Çin'e varmaktı. Dönüşte de aynı yolu izlerlerdi; şu farkla ki, bu defasında hepsi Franklar ülkesine dönmezlerdi. İçlerinden bir kısmı ticâret eşyalarıyla İstanbul'da kalırdı. Niteliğini belirttiğimiz iki yol üzerinde seyahatin büyük bir kısmı denizden yapılmaktaydı. Fakat sık sık gidip gelen iki yol daha vardı ki, bu yollar üzerinde karadan izlenecek bölüm,

gemilere binerlerdi. Deve ile Suveyş berzahını geçtikten sonra tekrar gemiye binip Mekke ve Medine'yle irtibatlı limanlara uğrarlardı. Buradan da Basra Körfezi'ne, Hindistan ve Çin'e giderlerdi. Dönüşte Misk, sarıcabır, tarçın ve diğer Şark baharatlarını Akdeniz'e getirip kısmen İstanbul'daki Rumlar'a, kısmen de Frank kralının payitahtında satarlardı. Bazen ise karayolu ile Antakya'dan Fırat'a ve Bağdat üzerinden Basra Körfezi'ne giderlerdi. Onlar Farsça, Rumca, Frenkçe, İspanyolca ve Slavca konuşuyorlardı. Rhône nehri kıyılarında tâ Ortaçağların ortalarına kadar oturan Suriyeli tüccarların bu haleflerinin X. asırda artık etkileri kaybolmuştur. Çünkü İslam ticarî denizciliğinin gelişmesi yabancı araçları yerlerinden oynatmıştır. Bkz; Adam Mez., *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti-İslam Rönesansı*, (trc. Salih Şaban), İstanbul, 2000, s. 534; Ubeydullah b. Abdullah İbn Hurdâzbih, (300/913); *Yollar ve Ülkeler Kitabı* (Türkçe trc. Murat Ağarı), İstanbul, 2008. s. 130; Heyd, *a.g.e.*, s. 136-137; Hasan İbrahim Hasan; *İslâm Tarihi: Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal*, c. I-VI, (Türkçe trc. İsmail Yiğit), İstanbul, 1988, c. IV, s. 265.

²⁰ Heyd, *a.g.e.*, s. 136.

²¹ Mısırî, *a.g.e.*, s. 342.

denizden izlenecek olandan daha uzundu. Öyle ki ya Fransa veya İspanya'dan hareket edilip, Cebelitarık'tan geçilecek, sonra da büyük Afrika, Suriye, Babilonya, İran'ın güney eyaletleri, Farsistan ve Kirman geçilip, böylece Hindistan ve Çin'e varılacak; yahut da Almanya'dan ve Hazarların şehirleri (Volga munsabı üzerinde İtil)'ne kadar Slav ülkelerinden geçilip, Hazar Denizi aşılabacak, sonra da tekrar karayolundan Belh'e varılacak, oradan da Maveräünnehir üzerinden Çin'e ve Tokuz Oğuzların (Uygurlar) ülkesi yönüne dönülecekti. Bu tüccarlar geri dönüşlerinde; Misk, sarıçabır, tarçın ve diğer şark (doğu) baharatlarını Akdeniz'e getirip²² kısmen İstanbul'daki Rumlar'a, kısmen de Frank kralının payitahtında satarlardı. Rhône nehri kıyılarında ortaçağın ortalarına kadar oturan ve Farsça, Rumca, Frenkçe, İspanyolca, Slavca gibi birçok dili konuşabilen bu tüccarların, onuncu asırda artık etkileri kayboldu. Çünkü İslam ticarî denizciliğinin gelişmesi yabancı araçları yerlerinden oynattı²³. Bu tüccar gurubunun o dönemdeki siyasî çekişmelerin ve mücadelelerin uzağında durup tarafsız kalmaları, onlara çok büyük avantaj sağladığı gibi ticâretlerini istedikleri topraklarda rahatça gerçekleştirmelerine de imkân sağladı²⁴. Yine Razaniye Yahudilerinin yanı sıra Abbâsî topraklarında rahatça ticâretlerini gerçekleştiren bir diğer topluluk ise Venediklilerdi. Abbâsî halifesi ile çeşitli ittifak antlaşmaları yapan Şarlman bu kapsamda Venediklilerin de çıkarlarını ele alıp onlara tam bir ticâret serbestliği sağladı. Ayrıca Şarlman, Venediklilere imparatorluğunun içinde, yük boşaltma yerlerinde ve nehirlerinden geçişlerinde gereken vergileri vermek şartıyla ticâret serbestliği verdi. İmparatorluğun bütün eyaletleri içinde Venedik'e, en yakın olanı yukarı İtalya idi. İki büyük ticarî kan damarı teşkil eden iki yol, Po ve Adige nehirleri Venedik gemilerine ülkenin ortalarına kadar girme olanağı veriyordu. Po nehri yoluyla Pavie'ye kadar çıkıyorlardı. Büyük Alp geçitleri ağzında bulunan Pavie şehri, Fransa, İsviçre ve Almanya ile Büyük St. Bernard ve Spulgen aracılığıyla ticarî ilişkilerde bulunuyordu. O dönemde oldukça ilgi çekici bir şehir olan

²² Tüccarların takip ettikleri yollar ile ilgili bkz; Abdulaziz Durî; *Târîhu'l-'Irâkî'l-İktisâdî fi'l-Karnî'r-râbi'i'l-Hicrî*, Beyrut, 1974, s. 151-152; Naim Fehmi Zeki, *Turuku't-Ticâretî'd-Düveliyye ve Mahattatüha Beyne's-Şark ve'l-Garb*, Kahire, 1973, s. 154.

²³ Mez, a.g.e, s. 534, 571; Hurdâzbih, *Yollar ve Ülkeler*, s. 130-131; Heyd, a.g.e, s. 137-138.

²⁴ Archibald, a.g.e, s. 203.

Pavie aynı zamanda Venediklilerin Yakınoğu ürünlerini taşıdıkları önemli bir ticarî merkezdi²⁵.

Gerek, Fransa ile Endülüs Emevîleri arasındaki mücadeleler, gerekse de Bizans İmparatorluğu ile Abbâsî devleti arasındaki çekişmeler, doğu ile batı arasında gerçekleştirilen ticârete pek fazla bir zarar vermemiştir. Özellikle Hârûnürreşid ve Şarلمان arasındaki yakınlığın tezahürü olan hoşgörü ortamı, Fransa ile doğu toprakları arasında yürütölen ticarî ilişkilere de olumlu bir şekilde yansdı. Şarلمان döneminde Fransa ile Abbâsî devleti arasında gelişen dostluk ilişkileri, daha sonraki dönemlerde de aynen sürdüröldü ve Milâdî 293/905 yılında Şarلمان'ın torunu kraliçe Biritta tarafından, halife el-Muktefi Billah'a birçok kıymetli hediye gönderildi. Bunların arasında "50 adet kılıç, 50 adet kalkan, 50 adet Fransız mızrağı, 20 parça altın işlemeli elbise, en iyilerinden 20 Rus hizmetçi, 20 Rus cariye, aslanlara karşı koyabilecek güçte 10 tane büyük köpek, 7 tane şahin, 7 tane kartal, 1 adet ipek dokuma makinası ve 20 parça yünden dokunmuş elbise" bulunuyordu. Yine bu hediyelerle birlikte kraliçe, halife el-Muktefi Billah'a bir de mektup gönderdi. Kraliçe, mektubunda özette her iki öлке arasındaki dostluğa vurgu yaparak bunu daha da pekiştirmek istediğinden ve aralarındaki barışın sürekli kalmasını temenni ettiğini yazıyordu. Ayrıca halifeye; "*Senin, benim memleketimde her istediğin senindir, benim ise senin memleketinde isteyeceklerim ancak senin yüce iznin dâhilinde benim olabilir*" diyerek adeta halifeyi yüceltiyordu. Onun halifeye karşı takip ettiği bu ince diplomasi, halifenin çok hoşuna gitti. Halife de cevaben; onun bu yakınlığından duyduğu memnuniyeti dile getirerek, isteklerinin kesinlikle yerine getirileceğini belirtiyordu²⁶.

Abbâsî devleti ile Fransa imparatorluğu arasında dostça yürütölen karşılıklı diplomasi sayesinde, ticâret iyi bir seyir yakaladı. Öyle ki her iki öلكenin tüccarları güven ve huzur ortamı içerisinde karşılıklı olarak birbirleriyle ticâret yapmaktaydılar. Özellikle doğunun ticarî ehemmiyetinin ortaya çıkmasında etkili olan en önemli faktör şüphesiz İslam toprakları içerisindeki kutsal mekânların (Kudüs, Antakya...) varlığıydı. Zira bu mekânları ziyaret amacıyla gelen hac kabileleri, geri dönüş yolculuğuna çıktıklarında, doğuya özgü

²⁵ Heyd, *a.g.e.*, s. 121-122.

²⁶ Mısrî, *a.g.e.*, s. 342.

mensucat, dokumalar, ipekli kumaşlar, halılar, süs eşyaları, gıda ürünleri, çeşitli ilaçlar, esanslar, boya ve baharat gibi birçok farklı ürünü Avrupa'ya taşımaktaydılar²⁷.

Avrupalı tüketicilerin doğu ürünlerine olan ilgisi, batılı tüccarların doğudaki ticarî merkezlere yönelmesinde etkili olduğu gibi, her iki bölge arasında yürütülen ticâreti de olumlu bir şekilde teşvik etti. İslam toprakları ile Avrupa arasında ortaya çıkan bu ticarî kalkınma, Milâdî sekizinci yüzyılda hızlı bir ivme yakalayarak en parlak dönemini yaşadı. Bu dönem içerisinde Fransa ve Abbâsî devleti sınırları içindeki ticarî merkezler adeta tüccarların karşılıklı akınına uğrayarak, farklı türdeki birçok ürün değişiminin yapıldığı pazarlar oldular. Öyle ki Doğudan (İslam dünyasından), Fransa'ya taşınan ürünlerin başında daha ziyade hanedanlık üyelerinin ve kilise mensuplarının en çok talep ettiği; pahallı ipek mensucatlar, pamuklu dokumalar, ıtriyat, baharat, değerli taşlar ve fildişi gibi ürünler yer alırken; bu ürünlere karşılık batıdan ise yüklü miktarda hububat, içki, sirke, mum, bal, çeşitli madenler, yağ ve lüks kumaşlar getirilmekteydi²⁸.

2. İki Ülke Arasında Yapılan Elçilik Faaliyetleri

Halife Hârûnürreşîd dönemine gelindiğinde İslam Dünyası; Bağdat'ta bulunan Abbâsî Halifeliği ile Endülüs'teki (İspanya) Endülüs Emevî Devleti gibi iki büyük İslam devletinin varlığına şahit olmuştur. Hıristiyan alemi ise söz konusu dönemde Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans Devleti) ve Frank Devleti olmak üzere yine iki büyük devletin kontrolündeydi. Bölgesel çekişmeler nedeni ile bazen bu devletler ortak payda da bir araya gelmekteydiler. Örneğin Abbâsî halifeliği ile Bizans İmparatorluğu çoğu zaman savaş halinde olsalar da zaman zaman esir mübadeleleri gerçekleştirmek üzere barış dönemleri de yaşamışlardır. Frank Devleti ve Endülüs Emevi devleti arasındaki ilişkiler ise Müslümanların kuzeye doğru genişleme eğilimlerinden dolayı sürekli gerginlik yaşamaktaydı. Zira Franklar, Avrupa'yı kontrol edebilme ve Büyük Roma İmparatorluğu'nun mirasını sürdürme çabasına giriştiğinden, Endülüs Emevî devletinin Avrupa'daki ilerleyişini durdurmaya

²⁷ Mısırî, *a.g.e.*, s. 343; Abdulhalik Bakır; *Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi Giyim-Kuşam ve Moda*, Ankara, 2005, s. 521; Philip K. Hitti; *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), c. I-IV, İstanbul, 1989, c.II, s. 942; Corci Zeydan; *İslam Uygarlıkları Tarihi* (çev. Nejdet Gök), c. I, İstanbul, 2004, c. I, s. 475.

²⁸ Mısırî, *a.g.e.*, s. 344.

çalışıyorlardı. Abbâsîler ile Franklar arasındaki ilişkiler ise; Hârûnürreşîd ve Şarlman gibi iki güçlü yöneticinin ortak menfaatleri etrafında şekillenmişti. Hârûnürreşîd ve Şarlman'ı birbirine yakın kılan sebep ise karşılıklı olarak birbirlerinden menfaatlerinin olmasıydı. Zira, Şarlman, Hârûnürreşîd'i kendi düşmanı olan Bizans'a karşı bir müttefik olarak görürken, Hârûnürreşîd ise Şarlman'ı İspanya'daki Endülüs Emevîleri'ne karşı kullanmak istiyordu. Nitekim her iki liderin de ortak düşmanları bulunuyordu²⁹.

Hârûnürreşîd hilafeti devraldıktan sonra, Frank Kralı Şarlman ile diplomatik ilişkiler yeni bir boyut kazandı. İki hükümdar arasındaki ilişkiler, Şarlman'ın ikisi Katolik, birisi Musevî olmak üzere üç kişilik bir elçilik heyetini göndermesiyle (M.797/H. 181) başladı. Bu heyet, iki taraf arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek üzere görevlendirilmişti. Heyet ayrıca Halife'den, Katolik hacılar için kutsal yerlere tesisler kurmasını ve onları Ortodoks'lardan korumasını da talep etmişlerdir. Yine bu elçilik heyetinin halifeden talepleri arasında bir fil verilmesi de vardı.³⁰ Üç yıl Bağdat'ta kalan bu elçilik heyetindeki iki Katolik elçi vefat etmiş, geriye kalan Musevî elçi ise miladî 802/h.186 yılında Hârûnürreşîd 'den Şarlman'a gönderilen hediyelerin yanı sıra aldığı bir fil ile geri dönmüştür.³¹ Hârûnürreşîd ise 801/H.185 yılında Şarlman'a bir elçilik heyeti göndermiştir.³² Hârûnürreşîd'in elçilik heyeti Şarlman'a beraberinde bir çok hediye götürmüştü. Frenkler'i şaşkına çeviren ve hayrete düşüren bu hediyeler arasında antika eşyalar, kılıçlar, çeşitli renklerde cam parçalarıyla süslenmiş altın bir kılıf, altın bir fener ve daha bir çok değerli kumaş ve hediyeler bulunuyordu.³³

Şarlman, Miladi 802/H. 186 yılında, Radbert adlı bir kişinin başkanlık ettiği ikinci bir elçilik heyetini halifeye gönderdi. Kaynaklar sadece bu heyete atıfta bulunmaktadır. Radbert adındaki elçi, Miladi 806/H. 190 yılında

²⁹ Muhammad Suhail Takkuş, *Taribu'l- Devletü'l- Abbâsîyye*, Beyrut, 2009, s.105-106; Nadir Karakuş; Abbâsî Halifesi Ve Frenk Hükümdarı Büyük Karl İlişkisi, *Hittî Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2017/2, C. 16, Sayı: 32, s. 473.

³⁰ Einhard, *Siyret Şarlman*, (Trc. Adel Zaitun), Dimeşk, 1989, s. 107.

³¹ Dûrî, *el-Asru'l-Abbâsîyyu'l-Envel*, s. 156; Hitti P. K., *History of the Arabs*, New York 1968 s. 299.

³² Takkuş, , *Taribu'l- Devletü'l- Abbâsîyye*, s. 107.

³³ Ahmed Amin, *Hârûnür-reşîd*, Kahire, 2012, s. 129.

Avrupa'ya dönmüş ve bir yıl sonra da ölmüştür.³⁴ Hârûnürreşîd, Miladi 807/H.191 yılında bir elçilik heyetini Kudüs'teki Holy Sepulchre (Kutsal Mezar Kilisesi) kilisenin anahtarları ve daha bir çok hediye ile birlikte Şarlman'a gönderdi. Bu hediyeler arasında renkli tabaklar, ipek ve keten kumaşlar, hoş kokular, hurma, su saati ve bakır kaplar yer alıyordu.³⁵ Şarlman, halifenin elçilik heyetini *Aix-La-Chapelle'de* kabul etti³⁶. Hârûnürreşîd'in elçileri, Şarlman'a o zamanlar Batı'da pek bilinmeyen çok nadide hediyelik eşyalar sunarak, onun, Hârûnürreşîd'e karşı hayranlık duymasını sağlamışlardı³⁷. Yürütülen karşılıklı diplomasi sayesinde Abbâsî Halifeliği ile Frank Devleti arasındaki ilişkilerin sürekliliği sağlandı.³⁸ Abbâsîler ve Franklar arasındaki diplomatik faaliyetler Şarlman'dan sonra başa geçen oğlu Ludwig ile Abbâsî halifesi Me'mûn döneminde de (813-833/ H. 198-218) devam etmiştir.

Sonuç

İlk olarak Abbâsî Halifesi Ebû Cafer el-Mansûr (754-775/ H. 136-158) ile çağdaşı Kral III. Kısa Pippin (M.751-768/H. 133-151) döneminde başlayan Abbasî-Frank ilişkileri, Hârûnürreşîd ve Şarlman döneminde daha geniş çaplı bir boyut kazandı. İki lider arasındaki bu dostluğun en önemli sebebinin ise hiç şüphesiz ticaret oluşturmaktaydı. Çünkü Şarlman, ticaret yoluyla halkı için gerekli olan ekonomik kalkınmayı ve refahı elde etmeye çalışıyordu. Bu nedenle doğunun zenginliklerine ve mallarına ihtiyaç vardı. Ancak Abbasiler ile Franklar arasında ki en büyük engel, iki imparatorluğun denizle birbirinden ayrılmış olmasıydı. Zira, Endülüs'teki Emevî devleti ile Doğudaki Bizans İmparatorluğu, ticari yolları kontrol ediyor ve Franklar'ın ticaretini sekteye uğratanlardı. Nitekim Şarlman, ticaret üzerindeki bu baskıyı ve kontrolü ortadan kaldırmak, halkının ihtiyaç duyduğu zenginliği elde edebilmek adına

³⁴ Majid Kadduri, *a.g.e.*, s. 36.

³⁵ Andre Chloe, *Hârûnürreşîd*, s.162. Dûrî, *el-Asru'l-Abbâsîyyu'l-Ervel*, s. 157; Muhammed Hudari, *Tarihu'l-Ümemi'l-İslâmiyye*, (ed-Devletü'l-Abbasiyye), c. 1, Mısır, 1970, s. 133. Ayrıca bkz., M. Haddurî, *es-Sılatü'l-Diplomatikiyya Beyne'r-Reşid ve Şarlman*, Bağdat, 1939.

³⁶ C. Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Taribi*, (Çev.: Neşet Çağatay), Ankara, 1964, s. 107.

³⁷ Nadir Karakuş, *a.g.m.*, s. 475.

³⁸ Mudevver, Cemil Nahle, *Hadaretü'l-İslam fi Daru'l-Salam*, Kahire, 1936, 236-241.

Abbâsîler ile iyi dostluk ilişkileri geliştirdi.³⁹ Ayrıca dönemin iki muktedir devleti arasında yürütülen bu ilişkinin ticari olduğu kadar dini boyutu da vardı. Öyle ki kendisini Hıristiyanlığın lideri ve hamisi olarak gören Şarلمان, Kudüs ve Antakya gibi kutsal yerlere hac yapmak isteyen tebaasına kolaylık sağlayabilmek adına elçileri vasıtası ile Abbâsîler iyi ilişkiler kurmayı başardı⁴⁰. Buna karşılık Abbâsîler ise hem dinî hemde siyasî kaygılar itibari ile kendilerine rakip olarak gördükleri Endülüs Emevî Devletini baskı altında tutacak tek gücün Şarلمان olduğunu bildiklerinden, müttefik olarak onu desteklemekten ve taleplerini yerine getirmekten geri durmamışlardır.

Kaynaklar

ADEVİ, İbrahim Ahmet; *es-Sefaratu'l-İslamiyye*, Kahire, 1957.

AMİN, Ahmed; *Hârûniür'reşît*, Kahire, 2012.

ARSLAN, Şakib; *Târibu Gazavati'l- Arab fi Fransa ve Suvisre ve İtalya ve Cezâir-Babri'l-Mutavassıt*, Beyrut, 1933.

AVCI, Casim; "Kudüs", *DİA*, c. XXVI, İstanbul 2002.

BAKIR, Abdulhalik; *Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi Giyim-Kuşam ve Moda*, Ankara, 2005.

BRAUDEL, Fernand; *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (trc. M. Ali Kılıçbay), c. I, İstanbul, 1989.

BROCKELMAN, Carl; *Taribu'ş-Şuubi'l-İslamiyye*, Beyrut, 1973.

BROCKELMAN, Carl; *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, (Çev.Neşet Çağatay), Ankara 1964, s. 107.

CHLOE, Andre; *Hârûniür'reşît*, Trc. Muhammad al-Rizki, 1994.

DÛRÎ, Abdülaziz; *el-Asru'l-Abbâsîyyu'l-Evvel*, Beyrut, 2009.

³⁹ F. Hyde, *Taribu'l-Ticare fi'l-Şarku'l-Edne fi'l-Usuru'l-Vusta*, (Trc.Muhammed Reda), Kahire, 1985, s.106.

⁴⁰ William Al-Sori, *el-Hurubu'l-Selîbiyye*, Trc. Hassan Habashi, Kahire, 1998, c. 1, s. 68.

DÛRÎ, Abdulaziz; *Târîbu'l-'Irâkê'l-'İktisâdî fi'l-karni'r-râbi'i'l-hicrî*, Beyrut, 1974.

ELÏSSEEF, Nikita; "Fiziki Plan", *İslam Şebri* (Ed., R.B. Serjant, çev., E. Topçugil), İstanbul, 1992.

EÏNHARD, *Siyret Şarlman*, (Trc. Adel Zaitun), Dımaşk, 1989.

GÛL, Muammer; *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, İstanbul, 2009.

HEYD, W. ; *Yakın Doğu Ticaret Tarihi* (çev. Enver Ziya Karal), Ankara, 2000.

HEYD, F; *Taribu'l-Ticare fi'l-Şarku'l-Edne fi'l-Usuru'l-Vusta*, (Trc. Muhammed Reda), Kahire, 1985.

HADDURÎ, M., *es-Sulatü'l-Diblomatikeyya Beyne'r-Reşid ve Şarlman*, Bağdat, 1939.

HASAN, İbrahim Hasan; *İslâm Tarihi: Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal*, c. I-VI, (Türkçe trc. İsmail Yiğit), İstanbul, 1988.

HİTTİ, Philip K. ; *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), c. I-IV, İstanbul, 1989.

HİTTİ P. K., *History of the Arabs*, New York 1968.

İBN HURDÂZBİH, Ubeydullah b. Abdullah (300/913); *Yollar ve Ülkeler Kitabı* (Türkçe trc. Murat Ağarı), İstanbul, 2008.

HUDARÎ, Muhammed; *Taribu'l-Ümemi'l-İslâmiyye, (Devletü'l-Abbasiyye)*, c. 1, Mısır, 1970.

KADDURÎ, Majid; *el-Sullatu'l-Diplomasiyye Beyne Hârûnür-Reşid ve Şarlman*, Bağdat, 1939.

KARAKUŞ, Nadir; Abbâsî Halîfesi Ve Frenk Hükümdarı Büyük Karl İlişkisi, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2017/2, C. 16, Sayı: 32, s. 473.

LEWİS, Archibald R. ; *Naval Power And Trade In The Mediterranean: A.D. 500-1100*, New Jersey, 1951.

MEZ, Adam; *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti-İslam Rönesansı*, (trc. Salih Şaban), İstanbul, 2000.

MİSRÎ, Hüseyin Ali; *Ticâretü'l-'Irak fî'l-'Asri'l-'Abbâsî*, İskenderiyye, 1982.

MUDEVVER, Cemil Nahle, *Hadaretu'l-İslam fi Daru'l-Salam*, Kahire, 1936.

NICOL,Donald M.; *Bişans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine Bir Araştırma* (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2000.

SORÎ, William; *el-Hurubu'l-Selibiyye*, (Trc. Hassan Habashi), c. 1, Kahire, 1998.

TAKKUŞ, Muhammad Suhail; *Taribu'l- Devletü'l- Abbâsiyye*, Beyrut, 2009.

UTKU, Nihal Şahin; *Kızıldeniz'de Denizcilik, Ticaret ve Yerleşim (VII. – XI Yüzyıllar)*, Doktora Çalışması, İstanbul, 2005.

ZEKÎ, Naim Fehmi; *Turuku't-Ticâreti'd-Düveliyye ve Mahattatuba Beyne'ş-Şark ve'l-Garb*, Kahire, 1973.

ZEYDAN, Corci; *İslam Uygarlıkları Tarihi* (çev. Nejdet Gök), c. I, İstanbul, 2004.